

Jacky Colliss Harvey

GINGER

TERRA

VOORWOORD

De schilders Gustav Klimt en Dante Rossetti zijn mijn helden; ik heb zelfs mijn zoontje naar de laatste vernoemd. Deze beroemde kunstenaars hebben prachtige schilderijen van roodharigen gemaakt.

Of is het andersom? Nam niet de schilder het initiatief, maar hebben de roodharige modellen deze kunstenaars geïnspireerd, verleid of zelfs gedwongen om hun allerbeste kunstwerk van hen te maken, om model én schilder daarmee in één klap beroemd te maken?

Ikzelf heb geen rood haar. Mijn eerste schildersmodel, Inge, wel. Zij poseerde in Enschede tijdens mijn promotiejaren en inspireerde mij tot het maken van mijn eerste echte schilderij. Ik was er zo trots op dat ik het heb ingelijst en aan haar heb geschonken. Inge schilderen was intrigerend: het rode haar, de witte huid, de vele sproeten. Omdat ik het mengen van kleuren nog niet goed beheerste, had ik het kleurenpalet beperkt tot slechts twee: rood en zwart. Pas vele jaren later durfde ik het aan om een witte huid met sproeten realistisch weer te geven.

In 2005 wilde ik een expositie houden met vijftien schilderijen van vijftien roodharigen. Het vinden van modellen leek me nogal een opgave, maar mijn oproep kreeg een onverwachte wending toen ik geen vijftien maar meer dan 150 aanmeldingen van potentiële muzen kreeg. Om geen 'nee' te hoeven zeggen (daar ben ik slecht in) koos ik veertien modellen en organiseerde ik een verloting om het laatste model te kiezen. Om die verloting heen orga-

niseerde ik samen met de galerie waar ik wilde exposeren, een feestelijke samenkomst in Asten, waar de galerie was gevestigd.

De samenkomst werd niet wat ik ervan verwachtte... het werd veel meer! Een bruisende bijeenkomst die iets dieps losmaakte bij alle aanwezigen. De sfeer was als bij een geslaagde reünie, terwijl niemand elkaar kende.

Ook bij de plaatselijke bevolking van Asten maakte het evenement iets los, want van de drie cafés in het dorp deden er twee mee: de eerste deed de tomatensoep in de aanbieding, de tweede de rode wijn. En de plaatselijke vestiging van de Hema bood iedere roodharige een gratis rode tompouce aan omdat de dochter van de bedrijfsleider rood haar had. Toen de geplande zestig tompouces op waren, deelde de beste man nog bijna honderd andere taartjes uit. Ik kreeg appeltaart.

Er waren voor die dag een paar activiteiten georganiseerd: een groepsfoto van alle roodharigen vanuit een hoogwerker, een fotoshoot waarin de roodharigen een voor een werden gefotografeerd (resultierend in een enorme wachtrij van roodharigen) en een expositie-in-wording. Het was één groot feest, met name de wachtrij, omdat de wachtende roodharigen als vanzelf met elkaar in gesprek gingen.

Een van de roodharigen die ik had uitgenodigd, mailde me na afloop. Ze was vanuit Groningen vertrokken naar Brabant, maar had halverwege autopech gekregen en was uiteindelijk onverrichter zake teruggekeerd. Ze vroeg me wanneer de eerstvolgende roodharigendag zou zijn. Zoals ik al zei ben ik slecht in 'nee' zeggen... En zo is het Redhead Days-festival begonnen.

De Redhead Days zijn in tien jaar tijd uitgegroeid tot een fenomeen. Niet alleen voor de roodharigen zelf, die inmiddels vanuit tachtig landen naar Breda komen, maar ook voor de organisatoren, inmiddels zo'n 75 man, die het hele jaar door bezig zijn met de organisatie van dit snelgroeiende festival. Daarnaast stellen maar liefst tweehonderd dagvrijwilligers zich een heel weekend ten dienste van de roodharige bezoekers. En dan heb ik het nog niet gehad over de talloze café-eigenaren, winkeliers, politieagenten, vergunningsambtenaar Ingmar, kappers, notabelen en ga zo maar door, die elk jaar in het eerste weekend van september hun beste beentje voorzetten ten behoeve van het festival en daarmee van alle roodharigen.

Zit het in de roodharigen om onschuldige mensen te bespelen? Is het een kwestie van dwang, of van betovering? Of laat ik, en vele alle anderen met mij, me gewillig door de roodharigen betoveren? Ik weet het niet zeker. Wat ik wel weet, is dat het mysterie van rood haar de mens al vele eeuwen bezighoudt. Met dit boek laat Jacky op boeiende wijze zien hoe roodharigen, vaak tegen de stroom in, in de hele geschiedenis hun stempel op de wereld hebben weten te drukken.

Ben jij gevoelig voor de betovering en het mysterie van de roodharigen? Blijkbaar, want je hebt nu het boek in je handen. Veel leesplezier.

Bart Rouwenhorst,
oprichter en festivaldirecteur Redhead Days

INLEIDING

‘Het bestuderen van haar leidt niet naar de oppervlakkige rand van onze maatschappij, waar dwaze en nutteloze dingen samenkomen. Integendeel, het leidt juist naar de essentie van alles.’

GRANT MCCrackEN, *BIG HAIR*, 1995

Ik ben de enige roodharige in de familie, iets wat veel roodharigen bekend zal voorkomen. Mijn moeder, nu grijs, was blond (en bleef blond tot ze ver in de zeventig was). Het haar van mijn vader was donkerbruin. Mijn broer is blond. De kinderen van mijn broer hebben haartinten die variëren van bruinig tot blondachtig tot witachtig blond. Maar dat van mij is róód. Als kind had het dezelfde oranjetint als het label van een flesje worcestersaus; in de loop der jaren is het afgezwakt tot echt koper. Het heeft niet de kleur van wortel, en het is ook niet van dat verbijssterende paprikarood dat een meisje op school had, een kind met een huid zo wit dat ze bijna licht leek te geven. Ik zit niet aan die kant van het spectrum, maar ik heb wel rood haar. Voor mij, net als voor zoveel andere roodharigen, is dat een kenmerk dat mijn leven het meest definieert. Als je dat wat extreem lijkt, heb je vast geen rood haar.

Het gen voor rood haar is recessief en zeldzaam. Wereldwijd komt het maar bij 2 procent van de bevolking voor, al is het iets minder zeldzaam (2–6 procent) in Noord- en West-Europa, of

bij mensen die daar vandaan komen [zie kaart op blz. 8].¹ In het grote genetische kaartspel, waarbij de kaarten worden geschud die bepalen wie we zijn, is rood haar de schoppentwee. Alle andere kaarten in het spel overtroeven hem. Voor een roodharig kind moeten beide ouders drager zijn van het gen dat ze, blond of bruinharig als ze zijn, misschien wel volledig onbewust met zich meedragen. Als er dus een baby wordt geboren met die onmiskenbare zweem in de donshaartjes, is het wachten op talloze grappen en veel hilariteit. Mijn hele peutertijd lang schreef mijn moeder mijn rode haar vrolijk toe aan het feit dat ze zoveel tomatensap had gedronken tijdens de zwangerschap of aan een mysterieuze roodharige melkboer. Mijn grootmoeder placht ondertussen graag de oude volkswijsheid aan te halen dat ‘God een vrouw rood haar geeft om dezelfde reden dat hij een wesp strepen geeft’. Maar zij komt uit Zuidwest-Engeland, uit een regio waar roodharigen ooit de charmante bijnaam ‘Deense bastaarden’ kregen, dus eigenlijk kwam ik er nog goed vanaf.

Pas op mijn vijfde beseftte ik dat rood haar hebben meer om het lijf had dan de onbegrijpelijke plagerijtjes van volwassenen. Mijn dorpsschool in Suffolk werd geterroriseerd door een soort kleuter-Caligula, een pestkop van jewelste. Laten we hem Brian noemen. Wij, de andere vijfjarigen, keken vol ongeloof en afschuw toe hoe Brian op het schoolplein her en der armklemmen uitdeelde, de haren van andere kinderen met wortel en al uittrok, vogelnestjes leeghaalde en lachte terwijl hij de eieren kapottrapte. Hij putte er een duivels genoegen uit om datgene van je af te pakken wat je het dierbaarst was en het te vernielen. Op een middag dook hij achter mijn vriendinnetje Karen op, die een mooie, nieuwe, lichtblauwe

1 Ter vergelijking: 16–17 procent van de wereldbevolking heeft blauwe ogen en 10–12 procent is linkshandig. Ongeveer een op de tien Indo-Europese mannen lijdt aan een vorm van kleurenblindheid en bij 1,1 procent van alle bevallingen wereldwijd wordt een tweeling geboren. Albinisme komt bij ongeveer 0,006 procent van de wereldbevolking voor.

muts ophad met een grote pluizige pompon bovenop. Brian trok de muts van Karens hoofd, trok de pompon eraf en gooide hem op de grond.

Ik kan nog altijd het fantastische bevrijdende gevoel oproepen dat bij me opkwam toen de rode mist neerdaalde. Ik trok mijn rechterarm naar achteren als Popeye en stompte Brian in zijn gezicht. Het was een geweldige klap. Brian viel steil achterover. Nog terwijl hij overeind krabbelde, zwol zijn oog al helemaal op. Het ongelooflijkste was wel dat Brian huilde. Pas toen besepte ik dat alle moeders die hun kinderen kwamen ophalen, getuige waren geweest van mijn David-en-Goliathmoment, dus ook mijn eigen moeder.

Je hoorde niet te stompen. Dat wist ik van alle keren dat ik een standje had gekregen omdat ik met mijn broertje vocht. Ik zou ongetwijfeld straf krijgen. Ik wachtte de reactie van mijn moeder af, en de reacties van de andere moeders. Ik had nergens spijt van, maar wist wel dat er wat zou zwaaien voor mij.

De straf bleef uit. Iemand, een van de onderwijzers denk ik, nam Brian mee en en klopte het zand van zijn schouders. Er werd gelachen. Verbijsterend genoeg ging er iets van goedkeuring uit van de volwassenen. Mijn moeder, die zich wat leek te schamen, pakte mijn hand en trok me mee. 'Wat had hij dan verwacht?' vroeg een van haar vriendinnen, boven mijn hoofd. 'Ze heeft rood haar!'

Ze heeft rood haar. Ik was vijf jaar en had net twee belangrijke lessen geleerd. Ten eerste dat de wereld bepaalde verwachtingen heeft van mensen met rood haar, en ten tweede dat die verwachtingen je een bepaalde vrijheid geven die blondines of brunettes niet hebben. Men verwachtte dat ik temperamentvol was. Als kind produceerde ik dan ook braaf afschuwelijke driftbuien. Men verwachtte dat ik zelfvertrouwen had, assertief was, en als ik dat wilde, een beetje vreemd. Ik kon een halvegare zijn. Ik kon vurig

zijn. Naarmate ik ouder werd, groeide de lijst van dingen die ik mocht doen, domweg vanwege mijn haarkleur. Ik mocht impulsief zijn. Ik mocht heetgebakerd zijn en gepassioneerd (zodra ik de leeftijd kreeg voor vriendjes en relaties, leek dat zelfs haast een vereiste). De wereld had eindeloze veronderstellingen en verwachtingen over mij en mijn mede-roodharigen. Ik was vast Iers. Of Schots. Ik moest wel artistiek zijn. Of spiritueel. Was ik misschien paranormaal begaafd? En ik was vast goed in bed. Er kwam een moment dat het allemaal wat dwingend werd. *Ze heeft rood haar*. Dat was kennelijk het enige wat de wereld over me hoefde te weten om me te kennen.

Ik groeide op en de wereld groeide met me mee. Ik gaf Engelse les aan een broer en zus op Sicilië met nog roder haar, een nog lichtere huid en nog blauwere ogen dan ik. Hoe kon dat? Ik reisde verder. Ik ontdekte een andere houding ten opzichte van mijn rode haar, anders dan wat ik gewend was. Maar al die reacties die ik kreeg, hadden toch iets gemeen: mensen met rood haar werden als anders gezien. Natuurlijk bereik je op een gegeven moment het punt dat je je afvraagt: waarom? Waar komen die veronderstellingen vandaan? Wat is de reden? Is er wel een reden? Waarom veronderstellen ze van land tot land wat anders? Waarom zijn ze in de loop der eeuwen veranderd, of niet? En waar komen roodharigen eigenlijk vandaan?

Het Engelse woord *redde-headed*, ‘roodhoofd’, als synoniem voor roodharigheid is in elk geval terug te voeren tot 1565, toen het voorkwam in de *Thesaurus Linguae Romanae et Britannicae* van Thomas Cooper, ook wel bekend als *Cooper’s Dictionary*.² Deze grootse prestatie oogstte de bewondering van niet de minste rood-

² Het levenswerk van Cooper was bijna helemaal niet verschenen. Toen het boek half af was, brak Coopers vrouw (‘een feeke’, volgens chroniqueur John Aubrey) uit ‘onverzoenlijke boosheid’ – omdat hij haar negeerde en liever in de boeken zat – in op zijn studeerkamer en gooide zijn papieren in het haardvuur. Aubrey vermeldt niet of zij ook rood haar had.

harige, Elizabeth I, die de schrijver tot deken van de Christ Church Oxford benoemde als beloning voor zijn inspanningen. Het werd een fundament van de Engelse taal en diende waarschijnlijk als een van de belangrijkste bronnen voor die andere grote woordkunstenaar, William Shakespeare. Het specifieke chromosoom dat rood haar veroorzaakt, werd echter pas in 1995 geïdentificeerd door professor Jonathan Rees van de vakgroep Dermatologie van de universiteit van Edinburgh.³ Gedurende vrijwel de hele 50.000 jaar van haar bestaan op deze planeet heeft elke maatschappij waarin rood haar voorkwam, geworsteld met rood haar als iets onverklaarbaars. In de zoektocht naar een verklaring is het bejubeld als een teken van goddelijkheid; verdoemd als het afschuwelijke gevolg van het breken van een van de oudste seksuele taboes; verstoten en opgejaagd omdat het een kenmerk zou zijn van religie of ras; belasterd of gevierd als teken van een sterk karakter of als resultaat van de stand van de sterren. Het zal geen verrassing zijn dat geen van deze dingen kloppen, maar tegelijk is de reactie van de maatschappij, van elke maatschappij, op rood haar zo onlosmakelijk verbonden geraakt met de haarkleur dat het nu al die dingen belichaamt. Er wordt tegenwoordig net zoveel misplaatste onzin over rood haar geschreven als 100 of 200 of zelfs 500 jaar geleden.

Laat me uitleggen wat ik bedoel, met hulp van een beroemd verhaal over roodharigen, dat bijna als een parabel kan dienen. In 1891 publiceerde Sir Arthur Conan Doyle het klassieke Sherlock Holmesverhaal 'De liga van de roodharigen'. Dit verhaal gaat over een roodharige pandjesbaas, Jabez Wilson. Vanwege de bijzondere kleur van zijn zeldzame, rode haar wordt Jabez door de mysterieuze Liga geselecteerd en weggevoerd uit zijn pandjeshuis,

3 Niemand kan een boek schrijven over roodharigen zonder dank verschuldigd te zijn aan professor Rees. Ook ik heb mogen profiteren van zijn onderzoek en ruimhartige adviezen.

naar een leeg kantoor, waar hij ervoor betaald wordt om doelloos stukken uit de *Encyclopedia Britannica* over te schrijven. Dit is iets wat volgens de Liga alleen hij kan doen vanwege zijn unieke vuurrode haar (dit verklaart waarom dit niet als list had gewerkt als Wilson gewoon blond of donkerharig zou zijn geweest). Sherlock Holmes ziet uiteraard meteen dat het pandjeshuis van Jabez naast een bank ligt en dat het werk dat Wilson van de Liga van Roodharigen moet doen, niets meer is dan een smoes om hem uit de weg te hebben. De Liga is niet meer dan een dekmantel voor een groep bankrovers die bij de bank willen inbreken via de kelder van het pandjeshuis; ze hebben Jabez niet vanwege zijn haarkleur gekozen, maar vanwege de ligging van zijn winkel. Met andere woorden, de ontknoping van het verhaal is totaal anders dan wat je zou verwachten. Dit zal vaker het geval blijken te zijn bij het bestuderen van de geschiedenis van rood haar.

We leven in een buitengewoon tijdperk waarin een vlinder die aan de ene kant van de planeet met zijn pootje stampt, aan de andere kant een tornado kan veroorzaken – maar alleen als de vlinder vervolgens een website begint. Er is een heel alternatief zonnestelsel van kennis en onkunde. Vaak is dat wonderbaarlijk: ik kan als Luke Skywalker in zijn landspeeder virtueel over de woestenij van de Taklamakanwoestijn in West-China vliegen, waar de mysterieuze blonde en roodharige Tarimmummies vandaan komen, en vervolgens met een vingerbeweging het verhaal over de ontdekking van de mummies oproepen. Wat ooit de menselijke verbeeldingskracht volledig ontsteeg, is nu zo alledaags als een boodschappenlijstje en kennelijk schrijven we er allemaal aan mee. In dit universum van informatie en 'onformatie' worden sommigen als roodharigen geboren, proberen anderen deze status te krijgen en wordt een aantal arme zielen roodharigheid opgedrongen. Er bestaan eindeloos veel lijstjes met namen van mensen die zogenaamd

rood haar zouden hebben gehad. Er is een wirwar van websites die roodharigen portretteren als impulsief, irrationeel, heetgebaerd, gepassioneerd en iconoclastisch; grote drijvende afvalhopen met internetfeitjes (de beroemdste van dit moment: het idee dat roodharigen met uitsterven worden bedreigd) die alleen al door de herhaling waar dreigen te worden, een soort van virtuele waarheid door citatie. Tot mijn grote vreugde ontdekte ik dat dit een ‘woezel’ wordt genoemd, naar de mythische en zich oneindig vermenigvuldigende dieren waar Winnie de Poeh en Knorretje op joegen in het Honderd Bunderbos, lang geleden, in 1926. Janneman Robinson wijst ze er uiteindelijk op dat ze gewoon hun eigen voetstappen in een kringetje om een boom nalopen. Dit boek wil proberen de woezelpopulatie niet te laten groeien.

De kleur rood heeft een buitengewone betekenis voor onze soort. Er wordt wel beweerd dat het de eerste kleur was die de vroege primaten leerden herkennen, zodat ze rijpe vruchten konden onderscheiden van onrijpe. Nog altijd lijkt de kleur een oergevoel op te roepen in de menselijke hersenen. Mensen die tijdelijk kleurenblind zijn door hersenbeschadiging kunnen rood als eerste weer zien, vóór enige andere kleur. Het is een kleur van tegenstellingen. Het is de kleur van de liefde, maar ook van oorlog. Als we rood zien, zijn we woedend, maar toch sturen we ook rode rozen als teken van liefde. Het is de kleur van bloed en symboliseert dus zowel leven als dood. In de vorm van rode oker of andere natuurlijke pigmenten die over de doden worden uitgestrooid, heeft het een rol gespeeld bij de grafriten van uiteenlopende beschavingen, van de Minoërs tot de Maya. Volgens de profeet Jesaja zijn onze ergste zonden scharlaken, en in de meeste westerse kunst is rood de kleur van Satan, maar in het Oosten is het de kleur van geluk en voorspoed. Het wordt algemeen erkend als de kleur van gevaar, en het is de kleur van seks in rosse buurten overal

ter wereld. De symboliek van rood haar en de associaties die we ermee hebben, belichamen al die tegenstellingen – en meer.

Rood haar is altijd anders geweest, ongebruikelijk, en fascinerend genoeg is dat een ‘blank anders’. In de aristocratie van de huid, zoals geschiedkundige Noel Ignatiev het noemt, en in de westerse wereld van de 21e eeuw, worden mensen met een blanke huid zelden openlijk gediscrimineerd. Toch blijken mensen in hun taalgebruik en in hun onnadenkende wantrouwen bevooroordeeld tegen rood haar, iets wat ze niet langer zouden durven doen of laten merken als het ging om huidskleur, religie of seksuele voorkeur. Die vooroordelen blijven onopgemerkt omdat er vrijwel geen verschil in uiterlijk bestaat (afgezien van de haarkleur) tussen de gediscrimineerden en de mensen die discrimineren. Het is net alsof in dit geval vooroordelen niet meetellen. De houding ten opzichte van rood haar is ook sterk geslachtsgebonden. Bij mannen staat rood haar voor slecht en bij vrouwen voor goed, of althans seksueel interessant. Maar zelfs binnen die simplistische tweedeling zit een opvallende tegenstrijdigheid, want roodharige mannen kunnen zowel psychopathisch gewelddadig zijn (de berserkers – krijgers – van de Vikingen, of, in Groot-Brittannië, de dronkenlap die over straat zwalkt met een blikje extra sterk bier in zijn hand en op zijn hoofd een buitenmodel geruite baret met daaronder een plukje oranje haar, of Animal van *The Muppet Show*), en gedenatureerd, als onmannelijk en sullig (Napoleon Dynamite, bijvoorbeeld, of Rod en Tod Flanders uit *The Simpsons*). De stereotypen voor roodharige kinderen weerspiegelen die tegenstellingen, waarbij rood haar zowel de gepeste als de pester kan kenmerken (Scut Farcus in de film *A Christmas Story* is een gedenkwaardig voorbeeld van die laatste), tenzij het om meisjes gaat, want dan zijn ze kwiek (Anne Shirley in *Anne van het Groene Huis*) en dapper (prinses Merida in Disneys *Brave*) en hartveroverend schattig (*Little Orphan Annie*). Amerikaanse college-studenten zouden roodharige vrouwen het